

נר מנחם

הגות לפרשת השבוע

לע"נ ר' מנחם ב"ר יששכר ומרת רחל ב"ר מנשה שרעבי ז"ל

הרהורים לפרשת ויצא תשפ"א | מאת הרב מנחם יעקבזון ראש הישיבה במושב

תפילת ערבית ראשונה

בשבוע שעבר כתבנו על החיים מלאי הנסיונות = האתגרים של יעקב אבינו, התייחסנו לכח העמידה והחוסן של מי שהוא בעל אישיות מול קשיי החיים. אצל יעקב אבינו זה בעצם מהותו ומושרש בשמו 'ישראל' – **כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל**. ואת השם הזה הוא מנחיל לעם ישראל לדורות זה באמת תפקידו וכוחו של יהודי.

השבוע נלמד על אחד הכלים שהועיד אבינו יעקב לשם צליחת הימים הקשים. יעקב תיקן תפילת ערבית באותה תפילה המכונה ברמיזת התורה בפרשתנו – 'ויפגע במקום' ומתוך מאמץ מיוחד להתפלל במקום שבו התפללו אבותינו – הר המוריה (ראה רש"י). תפילת ערבית לעת החשיכה מסמלת את הקשר לבורא עולם גם בימי ההסתר, גם בתקופות של התמודדות.

אחרי תפילה מיוחדת זו הוא זוכה לחלום נבואי 'והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה' - חלום המבשר לו את עתיד האומה היהודית, מגלה את הקשר בין העולם הזה לעולם העליון ואת התפקיד של בן העם היהודי, לעלות בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, או ליתר דיוק להיות בעצמו הסולם הזה...

כל החזיון הזה מהווה פתיחה לתקופה הסוערת והמלווה בנסיונות קשים, שהינה מעין 'קדימון' להיסטוריה היהודית בגלות, כפי שהיא מהווה קדימון לגלותו של יעקב בבית לבן. **הפתיחה לכך היא תפילה ראשונה בתפילות ערבית של האומה - תפילה המסמלת את הקשר עם הבורא גם בתוך החושך, גם בתוך הגלות.**

החיבור אל הבורא בתפילה תוך כדי ימי החושך וההסתר - הינה אמצעי להזין את הנפש בחוסן האמונה כי שומר ישראל לא ינום ולא יישן והוא ישמור את עמו לעד גם בהיותם 'כבשה בין שבעים זאבים'. בימי האינקוויזיציה בספרד, בגיטאות תוך רעב והשפלה ואפילו במחנות המוות – יהודים התפללו, ודוקא יהודים אלו עמדו לעיתים יותר בחוסן במצבים הבלתי אפשריים הללו...

סולם אתגרים

לאחר מכן מתגלה ליעקב המסר אותו עליו להעביר לדורות - ובמיוחד לאותם דורות שיחוו את חשכת הגלות - הידיעה שחיי העולם הזה הינם סולם המגיע השמימה והקשיים הינם שלבי טיפוס בסולם אתגרים המקרבים אותנו אל היעד, הכרה זו היא מקור הכח ממנו ישאב העם לדורותיו את הכוחות להתמודדות בכל מצב.

ממרום הפיסגה של חיים טמונים באהלי תורה של בית אבא ושל שם ועבר, נזרק יעקב לחיי רועה צאן בבית לבן הארמי – בית של חותן עובד עבודה זרה, שהיושר אינו הצד החזק שלו... עוד בדרכו לשם נשדד

ממנו (על ידי אליפז בן עשיו) הרכוש שנטל יעקב מבית אבא כדי שיהיה מוהר לאבי האשה המיועדת, מצב המצריך אותו לשמש כרועה צאן לבן במשך ארבע עשרה שנה.

בנוסף לכל ההתמודדות הזו אנו מוצאים את יעקב אבינו עומד מול אתגרים לא פשוטים גם בחיי המשפחה. לא ניתן לו למצא נוחם בנישואי רחל המיועדת לו – זו שמעיקרא היתה בת זוגו, והוא נאלץ להתמודד עם ערמתו של לבן שבתירוץ צדקני משיא אותו שלא מדעתו ללאה. מכאן ואילך מתגלגלים העניינים ביד ההשגחה העליונה כדי ליצור מציאות של 'ארבע אמהות'.

גם בנין זה לא נבנה בקלות, הסיטואציה המורכבת והחשש שמא לאה שיתפה פעולה שלא כדין עם המרמה של לבן מביא למצב בו לאה מרגישה 'שנואה' והיא מצפה לאישור ולהכרה מצד יעקב - לו היא זוכה רק לאחר הולדת הבן השלישי באומרה 'עתה ילוה אישי אלי'. מאידך, רחל הרעה הנבחרת, חווה שנות עקרות כאובות עד שהיא זוכה לחבוק את יוסף ותקופה קצרה לאחר מכן היא מתה יחד עם הולדת בנה השני – בנימין.

את כל התלאות האלו יעקב עובר והוא בהחלט לא מתעלם מן הקושי. לא קל לו - כי התפקיד שלו הוא להתעלות על אף הקושי ומתוך הקושי. הוא אמנם מצפה לימים של שלווה כפי שחז"ל מעידים בתחילת פרשת וישב 'ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף', הוא גם אומר 'לא נחתי ולא שקטתי ולא שלותי ביחס לצרות לבן דינה ויוסף... והוא גם אומר בפני פרעה התבטאות חריפה על חייו הקשים. בפרשת ויגש במענה לשאלת המלך המצרי כְּמִה יִבְנִי עִמִּי זֶרְעִי? הוּא עֹנֶה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פְּרֹעֶה יְבוֹי עִמִּי מִגֹּרֵי יְשׁוּעִים וּמֵאֵת עֵגֶה מְעֹט וְרָעִים הָיוּ יְבוֹי עִמִּי זֶרְעִי וְלֹא הֵשִׁינִי אֶת־יְבוֹי עִמִּי זֶרְעִי אֲבֹתִי בִימֵי מִגְדֵי־הָעַם... אין זה ביטוי של מרמור אלא כפי שכתב בספר 'הדר זקנים' מבעלי התוספות - המשמעות של הדו שיח היתה כדלהלן: פרעה שואל 'כמה ימי שני חייך' - ולפי שראה בו שער לבן ושהיה לו פרצוף זיקנה שאל לו והוא ענהו ימי שני מגורי מאה ושלושים שנה מעט ורעים היו כלומר מועטים הם שנותי אלא **מתוך רב צער שהיה לי בימי קפצה לי זקנה.**

לא אירא רע כי אתה עמדי

בסיפורי החסידות מסופר על יהודי שבא לרבו ושאלה בפיו: איך ניתן לקים את ההלכה 'לברך על הרעה כשם שמברכים על הטובה? הרי זה בלתי אפשרי! אמר לו הרבי לך לעיירה אניפולי, שם תמצא ליד התנור יהודי עני ומיוסר הנקרא ר' זישא - והוא יענה לך על השאלה. כיתת היהודי את רגליו אל אותה עיירה, לא קשה היה לזהות את היהודי הכחוש והמכונס העונה לשם ר' זישא והוא פונה אליו בשאלתו. 'איך אוכל לענות לך על שאלה זו – אומר ר' זישא – אם מעולם לא היה לי רע...'. כמובן זו היתה תשובה עמוקה יותר משציפה.

זו גם דרך בעבודת ה' דרכו של נחום איש גם זו שהיה אומר על כל דבר גם זו לטובה, או של רבי עקיבא שהיה מפליג ואומר כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד. אבל יעקב אבינו שבודאי היה גדול יותר - לא אומר כך. הוא מרגיש את חוסר השלוה ואת הקשיים – זו עבודתו ואותה עליו להנחיל לזרעו אחריו 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי'.

יעקב מגלה לנו בתחילת הדרך את כח ההישרדות של יהודי. תמיד הוא ישאב כח מתפילה, משיתוף של בורא עולם אבינו שבשמים בקשיים ובתלאות, בתוך החשיכה הוא ימצא את התלות בבורא עולם בבחינת 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי' – ואולי דוקא אז יכול כל אחד להרגיש יותר את הקירבה של 'כי אתה עמדי' – לשם כך הוא צריך לתקשר בתפילה עם אבינו שבשמים, את סוג התפילה הזו הנחיל לנו יעקב מתוך חיי התלאות.